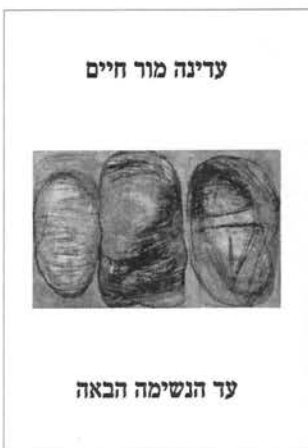

שירי גשטלט

עדינה מור חיים: **עד הנשימה הבאה**,
הוצאת חבר לעט 2015, עמ' 62

עדינה מור חיים

עד הנשימה הבאה

ומוטיב זה מלווה את שירתה של מור חיים. משפטיה הנוגעים לדור המדינה התפתחויות בלתי צפויות ההולמים בעכשוויותם.

בכל מנגינה או שירה משנה מור חיים בצורה דרמטית את החלקים המרכיבים אותה תוך שימוש בגשטלט המוכר לה ולכולנו הבאת חידושי לשון וצורפים מטאפוריים ואוקסימורונים מרובי וריאציות. בכל אחד מהמילים, משפטים, תווים במנגינת השירה יש מובן פנומנולוגי אחר, אם מנגנים אותו לכד או אם הוא מופיע במנגינה אחרת.

בכל השירים מכתוב השלם את התפיסה והחוויה. השלם נבנה מצירוף חלקי סיטואציות המרכיבים אותו. המכלול כספר עולה על סך כל חלקיו. ♦

אלישבע זהר רייך

מצליל לקול

לאה זהבי: **רצה ושבה**, הוצאת אבן חושן
2014, עמ' 230

במרכז ספרה החדש של לאה זהבי **רצה ושבה** עומדת התבוננות עצמית של "אשה עוד מעט קשישה/ מתקשה ללדת את עצמה" (עמ' 21). האשה עוקבת אחר אירועי חייה הפנימיים והחיצוניים, אחר זיכרונות ילדות וחוויות הבלות, אחר אנשים קרובים ורחוקים יותר, אחר בתים, חפצים, נופים, וגם, ובעיקר, אחר עצמה כמי שעוקבת אחר הנושאים הללו, מנסה להעלותם על הכתב ותוהה איך הם הופכים לחומרי שירה. זהו ספרה השביעי של משוררת, הפועלת במרחק ניכר מאורחות הזרקורים, אבל ראויה מאוד לשימת לב.

כשאני סוקר את הספר החדש הזה בויקה אל ספריה הקודמים של לאה זהבי, עולה ברעתי בראש ובראשונה ההבחנה בין צליל לקול: צליל הוא היסוד המוסיקלי של השירה, מה שמזדמר בה, ששרים אותו. זה הקשר שבין שירה כפואזיה, לשירה כזמרה. קול הוא עניין אחר. בשפה "קול" משמעו לא פעם רצון: "לשמע בקול" פירושו לכבד את הרצון. הקול בשירה הוא עמדה מסוימת שנשמעת מאחורי השיר - הקול בהכרח שייך לדובר מסוים, והוא בא לידי ביטוי בנימת הדיבור שלו. בעוד שעל צליל אפשר לומר כי הוא קצבי, מהיר, צבעוני, ריקודי, אטי - על הקול אפשר לומר כי הוא נחוש, רגשי, קובל, כועס, מתנצל.

שני המרכיבים האלה חייבים להימצא יחד בשירה, אך לצורך העניין, בכל יצירת ספרות, גם בפרוזה. צליל לבדו הוא בערך כמו טרללה או אומפפה; קול לבדו הוא משהו כמו שיחת טלפון. הספרות היא שמלכדת את שני הדברים האלה. אבל העובדה שהיא מלכדת אותם אין פירושה שהם יבואו תמיד באותו אופן, באותו מינון ובאותו יחס. הם יכולים לקיים קשרים לאינסוף ולבוא באינספור מינונים

"רַגַע הַגְּרֵשׁ הַבָּא אַרְחָ בְּמִזְרָהּ. / עַל הַמְּסֻלָּל
בְּדָרְךָ / חֲזֹרָה לְחֵיל אֲשֶׁר בְּתוֹכִי. / עֲצֵי הָאֵיקֵלִיפֶטוֹס
לוֹכְשִׁים בְּגֵרֵי הַסְּהָרָה / הֵיךְ נֶעְלַם בְּחֶאֱקֵי / עֲנָנִים
כְּחֵלִים נָעִים דְּרוֹמָה. / עִם לֶכֶן נִרְצָתָם דְּהֵרַ עֶשֶׂן.
תְּהִי שָׁחֹר עוֹלָה מִמְּנֵהֶרֶת הַחֹל. / כִּאֵן נִפְגְּשֶׁנּוּ.
לִפְנֵי הַפֶּעַם שְׁעָבְרָה. / כְּשֶׁעֲשֵׂנוּ יַחַד סִיגְרֵיהַ
אֲחֵרָהּ."

כתורת השירים מכניסות את הקורא ללב של מלחמת צוק איתן על מוראותיה, מורכבויותה והשפעתה על חייו היומיום: "חדשות עשר וחצי", "בהר הרצל", "שמים לעוסים", "חיל של בית", "כשל המנהרות", "המקלט השכונתי" ועוד. אלה מתכתבים לעתים עם דור משוררי הקמת המדינה כדוגמת השיר 'אל תחכי' (עמ' 18) המזכיר את השיר הידוע 'את חכי לי אחזור' של קונסטנטין סימונוב בנוסחו העברי של אברהם שלונסקי, אלא שהסדר שלו ממיר גבורה בכאב:

"לֹא אֲחֹזֶה וְאֵם אֲחֹזֶה / אֵל חִיקְךָ לֹא אֲשׁוּב. / זְכֹרִי
הֵיטֵב אֶת לֵילֵנו הָאֲחֵרִים. / גֵּב אֵל גֵּב מִתְּנֵנוּ בְּמִשְׁתַּנּוּ
עִם הַנְּשִׁימָה בְּפִינוּ / וְהִקְרַב הַזֶּה נִכְנַס לְבֵיתֵנוּ. / גַּם
אִם תִּחְכִּי בְּשִׁעֲרֵי לְבִי יִסְגִּיר אֶת נִקְמָתוֹ עַל אֲהוּבֶיךָ
שִׁיבֹאוּ. / כְּשֶׁהַמְּלַחְמוֹת הִצִּיתוּ אֶשׁ אֲהֵבִים בְּךָ אֵל
מוֹלֶדֶת עֲתִיקָה, / לְבִי שָׁתֵּה כּוֹס יַיִן מֵרַע לְנֶצֶל
אֲחֵר / שְׁחֹר לְבַד מִשְׁרֵה הַקֶּרֶב."

ב'שיר תועה' המוקדש לדביר בשם (עמ' 48), מובע אבל אישי שמתחבר בעזרת לאלב הקולקטיבי, ואולי מכאן ניתן להבין עוד יותר את כוחה של עדינה מור חיים לכתוב בתוך ימי המלחמה שירים אלה; בעוד החרדה אוחזת בנו והכאב מטבעו משתק, מתייצבים מנגוני ההגנה להגן על האגו - כותבת מור חיים שירה מזוככת, חיה, נושמת, בועטת ועמוקה מתוך הזדהות וקשב לכל המתרחש.

בטקס: "רִיחַ אֲמוֹ עוֹלָה בְּאֶפֶס / זוֹרָה סֵפֶר עַל
פְּצָעֵי / לֶכֶן כְּדָגַל מִתַּחַת לְצִרִיחַ /
כָּחַל כְּמוֹ מִתְּנַק / לִפְנֵי הַדָּם."

מתוך קריאת שירי הספר אנו עדים להבניה מחדש של השלם. חסידי תורת הגשטלט דגלו בתיאוריה שקליפת המוח היא זירת המפגש של גירוי כנסע עם שדה כחות. ולאלו כחות נזקקה הכותבת בתהליך כתיבת השיר. חלוצי הגשטלט היו אמני הדגומה הנגדית להשקפה הסטרוקטורלית אורתודוקסית,

שירתה של עדינה מור חיים - משוררת, חוקרת שירה ועורכת - היא עכשווית, ספונטנית, עוצמתית ונוגעת בחיי כל איש, אשה וילד במדינה שלנו למודת המלחמות. ספר שירים זה יפה ומלוטש, וכשם הספר יש לו נשימה שירית גלויה או סמויה הנספגת בנשימת קוראיה. השירים קולחים ואיתם הכאב וכך נבחנת גם דמותו של ה"אני" הדובר בשירים אלה. "אני" זה מבטא כאב של אשה, אם ובת, בנוסף לכאב הכללי.

הספר נכתב בעקבות מלחמת צוק איתן, אך הוא ביטוי גם לאובדן שחווה המשוררת דרך אובדן של משפחות יקרות סביבה. דרכן מביטה היא על חייה בצל מלחמות: כיצד הן משפיעות על אהבותינו, על זהותנו, על היחסים שלנו בתוך המשפחה, עם שכנינו מזוויות ראייה של חייל, אהובה, אם, אב, עד התגבשות השירים לכדי ראייה על לאומית. כיצד זו נקשרת לעברו של עם למוד רדיפות שהציפייה שלו לעתיד שזורה בסבל הווי מתמשך. בכל אחד משלושת השערים בספר - "אועקה"; "צבע האבל"; "עוד" - תיאור ההולך ומתחזק עם כל שיר העוסק בעבר המלחמתי, בהווה חסר הביטחון והאפוף שכול; הביטוי "עד הנשימה הבאה" מתכתב עם "עד הנשימה האחרונה" - הצופה בעתיד שכול וכאב מתמשך כעם וכפרט במלחמותיו, כדוגמה המובאת כאן בשיר 'שיירות' (עמ' 11):

"מוֹבִילִים / בְּמַעְלָה / הַעֲבֹר // לֵאלֹא עֲצִים כְּשֶׁהוּ
אֵל הוּהוּ בְּצֵל / קוֹלוֹת מְלֹאכִים בּוֹלְמֵי רַעַם / כְּפוֹת
בְּרֹחַל // אֵל תִּשְׁלַחוּ יְדֵכֶם בְּנַעֲרֵים!"

הכאב הוא היסטורי ומוטבע בגורלו של העם כהרגל שנדרב בו ליצור זיקה טבעית עם מתו מאז ומתמיד, כפי שמובע גם בשיר 'גל הנשימות או אחר כך' (עמ' 10):

"גּוֹפּוֹ נִשְׁבֵּה בְּתִרְעוֹת מְלַחְמָהוּ, / מֵאֵז נִזְרָה בְּרֹאשׁוֹ
בְּגִיא הַהֲרָגָה / הַכָּאֵב שֶׁנִּמְתַּח בְּפִיו לְצַעֲקָה,
גָּבַר עַל כָּל תּוֹרָה שִׁדְרָה / הַתְּרַגַּל לְהִתְחַבֵּא מֵעַל
מְחֹלוֹת / עַד הַנְּשִׁימָה הַבָּאָה."

גודל זה משפיע על ההווה בשימו סייג ליכולת כסודי כלא הנצמדים לגבולות המדינה, כבשיר 'היצמדות' (עמ' 12):

"מִפְּעֵד לְסוֹדְגִים צִבֵּעַ אֹרֶם / מֵאִיר יָמִים שֶׁל אֵשׁ.
אֵי אֲפֶשֶׁר לְצַאת מִפֶּה / עֲכָשׁוּ. / רַק כְּאֲשֶׁר הַחֶשֶׁן
מִצִּיץ הַחֹרֶזֶה / אֲפֶשֶׁר לְתַכְנֵן בְּרִיחָה מִהַחֹמוֹת /
שְׂבִינֵנוּ סְבִיבֵנוּ / הַשֶּׁם הִיָּה רַק דְּמִיּוֹ / לְאַרְץ נִצְמָדָת
בְּגִבּוֹלוֹת יְכֻלְתָּה."

גבולות אלה מוגדרים כל פעם מחדש עם כל מלחמה האוספת את חייליה - אורחיה באותה נקודת איסוף המציינת את כל הנקודות שבהן גורשנו ממקומות שנאספנו באשליה שמצאנו בית כבשיר 'נקודת איסוף' (עמ' 9):